

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-58>

УДК 368.914:336.1

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION PENSION INSURANCE IN UKRAINE

Мірошник Роман Олександрович

кандидат економічних наук,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1408-8619>**Біська Катерина Сергіївна**

студент,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6685-2811>**Miroshnyk Roman, Biska Kateryna**

Lviv Polytechnic National University

В статті розглядаються проблеми впровадження пенсійного страхування в Україні. Окреслено основні труднощі вітчизняного пенсійного забезпечення, а саме – велика частка пенсіонерів серед населення України та відносно невисокі пенсійні виплати. Авторами проаналізовано середній розмір пенсійних виплат та динаміку питомої ваги пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності за 2017–2022 роки. Виявлено, що середній розмір мінімальних пенсійних виплат для пенсіонерів в Україні у 2022 році становив 4622,6 грн., що є абсолютно недостатнім для нормального життя. Досліджено існуючу пенсійну систему в Україні, як складається з трьох рівнів, проте реально функціонує лише перший. Авторами розглянуті законодавчі ініціативи щодо впровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. Наведенні переваги функціонування пенсійного плану для населення.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійне страхування, пенсія, пенсійні фонди, пенсійна система

The article examines the problems of implementing pension insurance in Ukraine. The main problems of domestic pension provision are outlined, namely, a large share of pensioners among the population of Ukraine and relatively low pension payments. During the period of 2019–2022, a rapid decrease of the elderly population is observed in Ukraine: in 2019, the number of pensioners was 11,334,740, and in 2022, it decreased to 10,687,921. The authors analyzed the average amount of pension payments and the dynamics of the specific weight of pensioners according to the amount of the assigned monthly pensions in their total number for 2017–2022. It was established that in 2017 the average amount of payments in Ukraine per month was UAH 2,479.2, while in 2022 it increased to UAH 4,622.6. It is observed that the largest percentage of pensioners receives a pension in the amount of UAH 2,001 up to UAH 3,000 in 2022 was 38.1%. It was found that the average amount of pension payments for pensioners in Ukraine in 2022 was UAH 4622.6, which is absolutely insufficient for a normal life. The largest average amount of pension payments is observed in the city of Kyiv (above UAH 5,000), Dnipropetrovsk, Donetsk and Luhansk regions. The lowest average pension payments are in the Ternopil, Chernivtsi, and Zakarpattia regions (about UAH 3,600). The existing pension system in Ukraine is studied, as it consists of three levels, but only the first level actually functions. It was established that only a few insurance operators providing life insurance services operate on the domestic market. The advantages of the operation of the pension plan for the population are given. Having a pension plan for retirees allows you to receive a regular stream of income, contributes to tax benefits for both the employee and the employer, the opportunity to invest funds, protect income from inflation. Proposed measures for the introduction of pension insurance in Ukraine. It is recommended that the national government conduct preventive work with the population to popularize non-state pension insurance with the help of social advertising, stimulate and encourage the work of insurance operators, develop effective tools and mechanisms for the introduction of mandatory pension insurance.

Keywords: pension provision, pension insurance, pension, pension funds, pension system.

Постановка проблеми. В умовах старіння населення та демографічної кризи в Україні актуалізується питання ефективного пенсійного забезпечення. Проблематика пенсійного забезпечення населення належить до найактуальніших питань соціальної політики, що забезпечує економічну стабільність в державі. Існуюча пенсійна система в Україні не справляється із навантаженням та не виконує основного завдання – забезпечення громадян адекватним, достатнім та надійним доходом на старості літ, що свідчить про не здатність держави вирішити основні проблеми соціального захисту населення. З огляду на це постає питання реформування пенсійної системи в Україні, запровадження та формування ринку пенсійного страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних ринкових умовах актуалізуються питання впровадження пенсійного страхування. Проблематиці пенсійного забезпечення та страхування, їх перспективи та розвиток у своїх працях досліджують такі науковці, як Ачкасова С. А. [4], Жихарева В. В. [1], Кацьора О. В. [2], Марич М. Г. [3], Паршикова М. В. [1], Ус М. І. [4], Фисун І. В. [5], Хромих Т. В. [1], Шупер А. С. [3], Яремченко Л. М. [5], Яріш О. В. [5] та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну теоретико-методологічну базу досліджень в галузі пенсійного забезпечення та пенсійного страхування через призму недержавних фондів, постають проблеми імплементації ринку страхування життя та здоров'я в Україні за умов військової агресії Російської федерації. Ці питання потребують дослідження проблем в сфері пенсійного забезпечення громадян України та вивченні викликів і перспектив майбутнього функціонування ринку пенсійного страхування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням статті є вивчення проблем впровадження пенсійного страхування в Україні та окреслення викликів, які в майбутньому визначатимуть вітчизняний ринок страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок страхування в Україні є дуже широким за асортиментом послуг, починаючи від обов'язкового страхування громадян до страхування будь-яких речей чи видів діяльності. В умовах воєнного стану в Україні ринок страхування стрімко набирає популярність, оскільки люди хочуть відчувати захищеність в усіх напрямках життя. Один із видів стра-

хування, який в Україні ще не користується попитом, є пенсійне страхування. Пенсійне страхування в багатьох зарубіжних країнах є обов'язковим, або ж є популярним серед більшої половини населення. Пенсійне страхування (також відоме як пенсійний план або план виходу на пенсію) – це форма страхування, яка забезпечує фінансову безпеку людей після виходу на пенсію.

Пенсійне страхування є популярним в розвинених країнах, оскільки уряди не можуть забезпечити достатній рівень виплат усім громадянам, що досягли пенсійного віку, за рахунок державного бюджету. Єдине, що залишається людям, це подбати про себе самостійно ще замолоду, уклавши договір добровільного пенсійного страхування. За дослідженнями The Center for Generational Kinetics у 2017 року приблизно 12% представників покоління Z у США, а саме віком 14–22 роки на той рік, вже почали заощаджувати на пенсію, але вже в у 2019 році 69% представників покоління Z того самого віку сказали, що заощадження для пенсії є пріоритетним завданням [6].

У більшості розвинених європейських країн кошти на пенсійне забезпечення громадян йдуть із трьох джерел – це державні пенсійні фонди, корпоративні галузеві пенсії та індивідуальні пенсії, які отримуються за договором добровільного пенсійного накопичувального страхування фізичної особи. У відсотковому співвідношенні це приблизно рівні частки [7].

В Україні також функціонує трьохрівнева пенсійна система [8]:

- 1 рівень: солідарна система, створена для забезпечення базових потреб пенсіонерів та соціального захисту кожного громадянина;
- 2 рівень: накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, якою передбачається створення додаткових коштів для майбутніх пенсіонерів шляхом обов'язкової сплати внесків на індивідуальні пенсійні рахунки та їх інвестування;
- 3 рівень: добровільне недержавне пенсійне забезпечення, завдяки якому кожен бажаючий може накопичити додаткові пенсійні кошти для себе, своїх близьких або працівників свого підприємства.

На сьогодні в Україні функціонують лише перший і третій рівні.

Проаналізуємо ситуацію на сьогодні з пенсійними виплатами. За період 2019–2022 років в Україні спостерігається стрімке зменшення літнього населення: у 2019 році кількість пенсіонерів становила 11 334 740 осіб, у 2020 році

їх кількість зменшилась до 11 130 954 осіб, у 2021 році – 10 841 117 осіб, а у 2022 році – скоротилася до 10 687 921 осіб [9].

Рівень пенсійних виплат в Україні є не високим, динаміка пенсійних виплат для порівняння наведено у табл. 1.

Як видно з таблиці 1, що у 2017 році середній розмір виплат по Україні в місяць становив – 2479,2 грн, у 2018 році – 2645,6 грн, у 2019 році – 3082,9 грн, у 2020 році – 3507,5 грн, у 2021 році – 3991,5 грн, у 2022 році збільшився до 4622,6 грн. У 2021 році в середньому пенсія зросла на 484,02 грн (13,8%) порівняно з 2020 роком, а у 2022 вона зросла ще більше, на цілих 15,81% або на 631,1 грн., це є хорошими показниками, але не достатніми, оскільки на 2022 рік середній розмір пенсійної виплати становить 4622,59 і це менше за мінімальну заробітну плату (6700 грн. на 01.10.2022) [10].

Також за статистику Пенсійного фонду України, найбільший середній розмір пенсійних виплат спостерігається у місті Київ (вище 5000 грн.), Дніпропетровська, Донецька та

Луганська області, в цих регіонах спостерігаються близько або вище 5000 грн. середні рівні пенсійних виплат. Найнижчі середні пенсійні виплати у Тернопільській, Чернівецькій та Закарпатській областях, близько 3600 грн [9].

У табл. 2 наведено динаміку питомої ваги пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності.

За даними таблиці 2 можна простежити, що найбільший відсоток пенсіонерів отримує пенсію у розмірі від 2001 грн. до 3000 грн.: в 2020 це було 41,2% пенсіонерів від всього обсягу пенсіонерів в Україні, в 2021 році – 35,6%, в 2022 році – 38,1%, що на 2,5 % більше, ніж попереднього року. Позитивним також є те, що з 2021 року більше пенсіонери не отримують пенсій менших за 1500 грн., паралельно зростає відсоток тих осіб, що отримують пенсії вище за 3001 грн.

Пенсії в розмірі від 3001 грн. до 4000 грн. в Україні в 2021 році отримувало 21,2% всіх пенсіонерів, тоді як у 2022 році їх чисельність зросла до 23,5%, або ж на 2,3% більше, ніж попереднього року. Пенсії в розмірі від

Таблиця 1

Динаміка даних про середній розмір пенсійних виплат в Україні

Показник	Значення за роками						Відхилення, 2022/2021 рр.	
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне, грн.	відносне, %
Середній розмір пенсійних виплат в місяць, грн	2479,2	2645,6	3082,9	3507,5	3991,5	4622,6	+631,1	+15,8

Джерело: дані Пенсійного фонду України [9]

Таблиця 2

Динаміка питомої ваги пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності, %

Показники	Значення за роками						Абсолютне відхилення
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2021 рр.
понад 10 000 грн	1,0	1,2	2,3	3,0	4,7	7,3	+2,6
від 5001 до 10 000 грн	5,6	7,0	9,3	11,5	15,4	19,1	+3,7
від 4001 до 5000 грн	4,4	5,0	6,3	8,19	9,7	11,4	+1,7
від 3001 до 4000 грн	9,9	10,5	12,4	19,1	21,2	23,5	+2,3
від 2001 до 3000 грн	22,4	24,3	34,2	41,2	35,6	38,1	+2,5
від 1501 до 2000 грн	33,7	33,0	34,8	16,3	13,4	0,6	-12,8
від 1401 до 1500 грн	15,3	18,3	0,01	0,01	0,0	0,0	0,0
до 1400 грн	7,7	0,7	0,69	0,7	0,0	0,0	0,0
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Джерело: дані Пенсійного фонду України [9]

4001 грн. до 5000 грн. у 2021 році отримувало 9,7% всіх пенсіонерів, тоді як у 2022 році їх чисельність зросла до 11,4%, або ж на 1,7% більше, ніж попереднього року.

Пенсії в розмірі від 5001 грн до 10000 грн у 2021 році отримувало 15,4% всіх пенсіонерів, тоді як у 2022 році їх чисельність зросла до 19,1%, або ж на 3,7% більше, ніж попереднього року. Пенсії понад 10 000 грн отримувало в 2022 році 7,3% пенсіонерів, тоді як в 2021 році було лише 4,7% осіб, або ж на 2,6% більше, ніж попереднього року.

Дослідивши середньомісячні розміри пенсії з таблиці 2, бачимо, що найчастіше пенсіонер отримує від 2001 грн. до 3000 грн в якості пенсійної виплати на місяць. Вартість мінімального продуктового кошика у січні 2022 року для особи, що втратила працездатність становила 1814 грн [11]. Для розрахунку були узяті приблизні ціни, які з кожним місяцем зростають, а також слід враховувати, що особливо важливо для кожної літньої людини це ліки, які коштують зараз дорого. Навіть без точних розрахунків можна зрозуміти, що державної пенсії не вистачає, тому дуже важливі заощадження. Для цього створене пенсійне страхування (пенсійні фонди), де громадяни інвестують кошти, за рахунок складних відсотків вони зростають та протягом певного терміну повертаються в якості додаткових пенсійних виплат. Окрім накопичення коштів, пенсійне страхування дає можливість отримати страховий захист від таких ризиків як травми чи втрата життя. За контрактом вигондонабувач самостійно обирає розмір своєї додаткової пенсії, а також вік, з якого бажає отримувати, без прив'язки до вимог держави щодо пенсії.

В Україні працює лише солідарна система пенсійних виплат та добровільне недержавне пенсійне забезпечення, хоча законодавством України передбачено ще один рівень, а саме накопичувальна система методом обов'язкової сплати внесків на індивідуальні пенсійні рахунки. На розгляд Верховної Ради України внесено, зокрема, проєкт Закону України "Про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення" (реєстр. № 2683, доопрацьований Комітетом 24 листопада 2021 року), який передбачає встановлення обов'язкової участі у системі накопичувального пенсійного забезпечення всіх категорій працюючих осіб до досягнення ними 55 років та обов'язкову сплату роботодавцями пенсійних внесків на користь таких найманих працівників. Пропонується, що розмір накопичувального внеску,

який за людину сплачуватимуть роботодавці, становитиме: 1% розміру заробітної плати працівників – у перший рік запровадження другого рівня пенсійних накопичень, 1,5% – у другий, 2% – у третій та наступні роки. Додатково до цих коштів на індивідуальні рахунки людини будуть надходити кошти з Державного бюджету України [12].

Якщо цей законопроект буде впроваджено, то це значно підвищить рівень життя населення України, яке буде виходити на пенсію в майбутньому. Це дозволить загалом покращити вітчизняну економіку таким чином, що зменшить обсяги зарплати «в конвертах», сприятиме декларуванню реальних доходів населення. Громадяни будуть сплачувати податки в бюджет держави та знатимуть, що в майбутньому будуть забезпечені коштами для життя, і не прийдеться задовольнятися лише державними пенсійними виплатами.

Наразі в Україні не багато страхових компаній, які займаються пенсійним страхуванням. На вітчизняному ринку функціонують такі страхові оператори: ПрАТ «GRAWE УКРАЇНА Страхування життя», ПрАТ СК «PZU Україна», ПрАТ «TAS Life» та ПрАТ «MetLife». Ці компанії в більшості спеціалізуються тільки на страхуванні життя. Страхування життя полягає в тому, що клієнт начебто купує медичне страхування, але має періодично вносити однакові платежі, сума його вкладень буде примножуватися і з досягненням певного віку, протягом певного періоду та рівноцінними виплатами йому будуть повертатися ці кошти. Звісно клієнт буде зобов'язаний сплатити певні податки, оскільки це також входить в секцію страхування фінансів. Якщо клієнт забажає отримати всі заощаджені кошти одним платежем, а не з певною періодичністю рівноцінними частинами, то це можливо згідно укладеного індивідуального договору. Кожен страховий оператор пропонує різні умови підписання контракту та різні способи примноження заощаджень, що нагадує систему депозиту в банку, але тут за контрактом клієнтам повернуть вкладені кошти лише після виходу на пенсію.

Пенсійне страхування передбачає наявність пенсійного плану для застрахованої особи. Пенсійний план має кілька переваг, зокрема:

– пенсійний дохід – забезпечує джерело доходу після виходу на пенсію. План виплачує регулярний потік доходу, який допомагає пенсіонерам покривати свої витрати на проживання та підтримувати свій спосіб життя;

– податкові пільги як роботодавцям, так і працівникам. Роботодавці можуть вирахувати внески, які вони роблять на пенсійні плани своїх працівників як витрати на ведення бізнесу, а працівники можуть відкласти сплату податків на свої внески до моменту, коли вони заберуть гроші;

– внески роботодавця – роботодавець вносить гроші до плану від імені працівника, що допоможе допомогти працівникам швидше накопичити пенсійні заощадження;

– зростання інвестицій – пенсійні плани інвестують гроші, внесені працівниками та роботодавцями, що дозволяє цим грошам зростати з часом. Це може допомогти працівникам створити більшу пенсійну скарбничку, ніж вони могли б досягти самостійно;

– захист від інфляції – пенсійні плани часто включають положення, що захищають від інфляції, яка з часом може знизити вартість пенсійних заощаджень. Це може допомогти пенсіонерам зберегти свою купівельну спроможність у довгостроковій перспективі.

Висновки. Загалом, пенсійне страхування є важливим інструментом для створення фінансової безпеки населення після припинення трудової діяльності та виходу на пенсію. В зарубіжних країнах такий вид страхування є дуже популярним, та навіть обов'язковим. В Україні, через невелику обізнаність в цій

сфері та страх перед ризиком втратити накопиченні кошти, пенсійне страхування залишається маловідомим. Наявність незначної кількості страхових операторів, економічні збитки від агресії Російської Федерації, зниження рівня економіки та платоспроможності населення не викликають зацікавленість у недержавному пенсійному страхуванні. Ситуацію можна кардинально змінити пропагуванням урядом програм недержавного пенсійного страхування та стимулювання роботи страхових компаній. На державному рівні потрібно інформувати громадян шляхом соціальної реклами для заохочення добровільного страхування, запровадити у правила офіційного працевлаштування обов'язкові відрахування із заробітної плати у пенсійний фонд на рахунок працівників з такими самими умовами, як у страхових компаніях. Вітчизняний уряд намагається вирішити цю ситуацію саме через обов'язкові податки на пенсійне забезпечення. З іншого боку, страхові оператори, які мають ліцензію на продаж пенсійного страхування, можуть пропагувати цей вид страхування населенню та своїм клієнтам з інших галузях страхування. Розроблення дієвих інструментів та механізмів впровадження обов'язково пенсійного страхування в майбутньому буде ще більш актуальним, що буде об'єктом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жихарева В. В., Паршикова М. В., Хромих Т. В. Методичний підхід до прогнозування реальної дохідності інвестицій у недержавні пенсійні фонди. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-1>.
2. Кацьора О. В. Пенсійне страхування та пенсійна реформа в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2018. Випуск 2 (43). С. 107–110. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.43.107-110>.
3. Марич М. Г., Шупер А. С. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16>.
4. Ус М. І., Ачкасова С. А. Переваги стратегії формування ризик-орієнтованої стратегії накопичувального пенсійного забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-18>.
5. Фисун І. В., Яремченко Л. М., Яріш О. В. Фактори розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні: математичне обґрунтування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Випуск 24, частина 2. С. 109–113.
6. The Center for Generational Kinetics, "The State of Gen Z 2019". URL: <https://genhq.com/generation-z-research-2019>.
7. Пенсійне страхування та забезпечення. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/theme/14>.
8. Пенсійна система України. Національний банк України. URL: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiina_systema_ukrainy.html.
9. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua>.
10. Розміри мінімальної заробітної плати. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/2>.
11. Вартість мінімального продуктового кошика у січні 2022 року. *Економічний дискусійний клуб*. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/vartist-minimalnogo-produktovogo-koshyka-u-sichni-2022-roku>.

12. Законопроект щодо запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні на порядку денному ВРУ. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/22/12/15/42130>.

REFERENCES:

1. Zhykharieva V., Parshikova M. Chromih T. (2021) Metodichniy pidkhid do prohnozuvannya realnoi dokhidnosti investytsii u nederzhavni pensiini fondy [Methodical approach to forecasting the real return on investment in non-state pension funds]. *Economy and Society*. Vol. 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-1>.
2. Katsora O. (2018) Pensiine strakhuvannya ta pensiina reforma v Ukraini [Pension insurance and pension reform in Ukraine]. *Scientific Bulletin State University «Uzhhorod National University»*. Series «Pedagogy, social work». Vol. 2 (43). P. 107–110. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.43.107-110>.
3. Marych M., Shuper A. (2021) Perspektyvy rozvytku nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [Prospects of the development of non-state pension provision in Ukraine]. *Economy and Society*. Vol. 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16>.
4. Us M., Achkasova S. (2021) Perevahy stratehii formuvannya ryzyk-orientovanoi stratehii nakopychualnoho pensiinoho zabezpechennia [Advantages of the strategy of formation of the risk-oriented system of accumulative pension provision]. *Economy and Society*. Vol. 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-18>.
5. Fysun I. V., Yaremchenko L. M., Yarish O. V. (2017) Faktory rozvytku nederzhavnoho pensiinoho strakhuvannya v Ukraini: matematyчне obgruntuvannya [Factors of non-state pension insurance in Ukraine: mathematical substantiation]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. Series «Economic sciences». Vol. 24, Part 2. P. 109–113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-18>.
6. The Center for Generational Kinetics, “The State of Gen Z 2019”. Retrieved from: <https://genhq.com/generation-z-research-2019>.
7. Pension insurance and provision. *Forinsurer*. Retrieved from: <https://forinsurer.com/theme/14>.
8. Pension system of Ukraine. National Bank of Ukraine. Retrieved from: https://knpf.bank.gov.ua/uchasnykam/baza_znan/pensiina_systema_ukrainy.html.
9. Ofitsiyniy sait Pensiinoho fondu Ukrainy [Official website of the Pension Fund of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.pfu.gov.ua>.
10. Amounts of the minimum wage. Retrieved from: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/2>.
11. The cost of the minimum grocery basket in January 2022. *Economic discussion club*. Retrieved from: <http://edclub.com.ua/analytika/vartist-minimalnogo-produktovogo-koshyka-u-sichni-2022-roku>.
12. The draft law on the introduction of the accumulative pension system in Ukraine is on the agenda of the Verkhovna Rada. *Forinsurer*. Retrieved from: <https://forinsurer.com/news/22/12/15/42130>.